

دو فصل نامه علمی - اختصاصی فقه و حقوق معاصر

سال پنجم، شماره هشتم، بهار و تابستان ۱۳۹۸

صفحات ۲۶ تا ۴۷

بررسی وقوع جرایم علیه اشخاص با توصیف سایبری

پیمان عباسیان^۱

حسن رحیق اغصان^۲

چکیده

پیشرفت بشر و بهره‌گیری از فن‌آوری نوین اطلاعات اگرچه حلال بسیاری از مشکلات انسان معاصر شده است، لکن فن‌آوری‌های جدید به صورت مشخص در اینترنت ظرف و محلی برای ارتکاب برخی جرایم گشته است. لذا با توجه به نفوذ عمیق رایانه در همه عرصه‌ها و جنبه‌های زندگی انسان، بسیاری از جرم‌های کلاسیک قابلیت ارتکاب با رایانه را دارند، مهم‌ترین مصداق‌های جرم‌های علیه اشخاص یعنی قتل عمدی و غیرعمدی و ایراد آسیب بدنی عمدی و غیرعمدی را می‌توان از رهگذر دست‌یابی به سیستم رایانه‌ای بیمارستان‌ها و تغییر دادن علامت‌ها و نسخه‌های یک بیمار مرتکب شد. تصور این که مجرم از راه دور با استفاده از رایانه به قتل یا ضرب و جرح و وارد کردن آسیب بدنی به فرد دیگر اقدام کند دشوار است. همچنین جرایم قذف، توهین، افترا و نشر اکاذیب که از جرم‌های علیه

^۱-مدرس دانشگاه آزاد اسلامی تبریز.

^۲-دانشجوی کارشناسی ارشد حقوق دانشگاه آزاد اسلامی تبریز.

شخصیت معنوی اشخاص است و سایر جرایم غیر جسمی علیه اشخاص را نیز می توان در مقیاسی بسیار گسترده تر از گذشته با رایانه مرتکب شد. فقدان قوانین مدون و نیز عدم وجود ضمانت اجرای مناسب و نیز عدم تناسب مجازات این جرایم از علل شیوع و تکرار جرایم رایانه ای می باشد.

کلمات کلیدی: جرم سایبری، فضای مجازی، جرایم علیه اشخاص

مقدمه

جرایم سایبری جزو جرایم ناشی از فناوری مدرن است؛ از این رو دارای ویژگی های منحصر به فردی است. که آن را از جرایم کلاسیک و سنتی جدا می کند. (شیرزاد، ۱۳۸۸، ص ۲۳ و زندی، ۱۳۸۹، ص ۴۸-۴۵) جرایم رایانه ای اقدامات زیان باری است که از طریق یک کامپیوتر یا شبکه کامپیوتری به وقوع پیوسته و یا هر اقدام زیان باری است که علیه کامپیوتر یا شبکه های کامپیوتری ارتکاب می آید. این جرایم ویژگی های متمایزی از سایر جرایم کلاسیک دارند؛ چرا که ماهیت این گونه جرایم به دلیل تکنولوژی پیچیده و بالا خصوصیات منحصر به فردی دارند. برخی از تفاوت های جرایم رایانه ای با جرایم سنتی عبارتند از:

زمان ارتکاب جرم، ۲- مکان ارتکاب جرم، ۳- تعداد بزه دیدگان

جرایم سایبر را در چهار دسته یا طبقه کلی می توان جای داد (رضوی، ۱۳۸۶، ش ۳۲)

۱. جرایم کلاسیک با توصیف سایبری: انسانی

جرایمی در این دسته قرار می‌گیرند که جرایم سنتی تلقی می‌شوند؛ اما در حال حاضر به علت پیشرفت فناوری، با وسایل نوینی انجام می‌شوند. از جمله این جرایم می‌توان به کلاهبرداری سایبری، جعل سایبری، تخریب سایبری، جاسوسی سایبری و ... اشاره نمود (راجی، ۱۳۸۵، ص ۹۶)

۲. جرایم علیه محرمانه بودن داده‌ها و سیستم‌ها :

هر نمادی از موضوع‌ها، مفاهیم یا دستورالعمل‌ها از جمله متن، صوت یا تصویر را که برای برقراری ارتباط میان سیستم‌های رایانه‌ای با پردازش توسط شخص یا سیستم رایانه‌ای به کار گرفته شده و بوسیله سیستم رایانه‌ای ایجاد می‌گردد، داده محتوا گویند. از جمله جرایمی که در این دسته جای می‌گیرند می‌توان به شنود غیر مجاز داده‌های مخابراتی در یک ارتباط خصوصی یا داده‌های سری که واجد ارزش برای امنیت داخلی و خارجی کشور می‌باشند، اشاره کرد.

۳. جرایم علیه صحت و تمامیت داده‌ها و سیستم‌ها :

تغییر، ایجاد، محو یا متوقف کردن رایانه‌ای و مخابراتی به قصد تقلب، غیر قابل استفاده کردن، تخریب یا اختلال در داده‌ها یا امواج الکترومغناطیسی، ممانعت از دستیابی اشخاص مجاز به داده‌ها با تغییر رمز ورود و یا رمز نگاری از جمله جرایمی هستند که در این دسته قرار می‌گیرند.

۴. جرایم مرتبط با محتوا : *پژشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی*

این دسته جرایمی را تحت شمول خود قرار می‌دهد که در آنها، رایانه به عنوان ابزار و وسیله توسط مجرم برای ارتکاب جرم به کار گرفته میشود و

صرفاً فناوری اطلاعات، زمینه ارتکاب آنها را فراهم می‌سازد. برای مثال انتشار محتویات مستهجن از قبیل نمایش اندام جنسی زن و مرد یا نمایش آمیزش جنسی انسان، تبلیغ یا تحریک یا تشویق به انحرافات جنسی یا خودکشی از طریق سیستم رایانه ای یا مخابراتی در این دسته قرار می‌گیرند. (بداغی، ۱۳۹۱، ص ۱۷)

طبقه بندی های مختلفی در رابطه با جرایم رایانه ای وجود دارد؛ کنوانسیون جرایم سایبر، سازمان ملل، اینترپل، کنوانسیون بوداپست، شورای عالی انفورماتیک ایران، هرکدام طبقه بندی های متفاوت از منظرهای مختلف از جرایم سایبری ارائه داده اند که پرداختن به همه آنها از حوصله این نوشتار خارج می‌باشد. و ما در این مقاله جرایم ارتكابی از طریق رایانه را بر اساس تقسیم بندی حقوق موضوعه به چهار فصل تقسیم شده کرده ایم:

۱. جرایم علیه اشخاص؛

۲. جرایم علیه اموال و مالکیت؛

۳. جرایم علیه اخلاق و عفت عمومی و تکالیف خانوادگی؛

۴. جرایم علیه آسایش و امنیت عمومی؛

بررسی تمام این دسته ها در این نوشتار نمی‌گنجد لذا در مقاله حاضر به بررسی جرایم علیه اشخاص پرداخته می‌شود و بررسی انواع دیگر جرایم به نوشتاری دیگر موکول می‌شود؛ به همین منظور قبل از پرداختن به تطبیق جرایم علیه اشخاص در قالب جرم سایبری، تعریفی از سایبر و جرم سایبری

ارائه می شود سپس به تطبیق مصادیقی که جرایم علیه اشخاص دارد با این تعریف پرداخته خواهد شد.

تعریف سایبر و جرم سایبری

تعریف سایبر

واژه ی سایبر برای نخستین بار در سال ۱۹۴۸ به عنوان قسمتی از واژه سایننتیک شاخه ای از علوم که سیستم ارتباط مغز و سیستم اعصاب انسان را مطالعه می کند مورد استفاده قرار گرفت. در دهه ۱۹۹۰ میلادی واژه سایبرجایگزین عناوینی دیگر مانند فن آوری اطلاعات و ارتباطات و حقوق انفورماتیک و ... شد و مشتقات زیادی از آن مانند سایبر کافی، سایبر اسپیس و سایبر لا ساخته شد. (شریفی قالیباف، ۱۳۹۲، ص ۹)

فضای سایبر عبارتی است که در دنیای اینترنتی رسانه و ارتباطات بسیار شنیده می شود. به نظر می رسد به کارگیری این اصطلاح در این زمینه و برای ارجاع به امور فنی به آن رنگ و بویی صرفاً فنی و مکانیکی داده باشد. ملاحظه ی دقیق تر این اصطلاح نشان می دهد که این واقعیت وجوه و جنبه های متنوعی از جمله خصلت های روان شناختی قابل توجهی دارد. (میرفلاح لیالستانی، ۱۳۹۴، ص ۱۳)

در زبان فارسی واژه ای که مترادف با این عبارت باشد یافت نشده است از عبارت فضای مجازی و جرم های جهان مجازی استفاده شده است که رو به گسترش است و رفته رفته جانشین عباراتی چون جرم های رایانه ای و جرم های اینترنتی می شود.

از محیط سایبر به محیط فناوری اطلاعات یا محیط اطلاعات و ارتباطات نیز یاد شده است. از این رو مشاهده می شود که برای نمونه به جرم های محیط سایبر، جرم های علیه فناوری اطلاعات نیز گفته می شود.

تعریف جرم سایبری

اولین مشکل در ارائه ی تعریف، ماهیت جرم سایبری است. در مورد تعریف و ماهیت جرایم، الگوی یکسانی مورد تبعیت قرار نگرفته است (زندى، ۱۳۸۹، ص ۴۰-۳۸)

برای درک مفهوم جرم سایبر و تفاوت آن با سایر جرایم رایانه ای، درک تعریف محیط سایبر و ویژگی های آن ضروری است. سایبر از لحاظ لغوی در فرهنگ های مختلف به معنی مجازی و غیر ملموس می باشد. بدون وجود تعریفی از جرم سایبر در فرهنگ لغت ها، قانون گذاران و مجریان قانون در سراسر جهان جرم سایبر را درک کرده اند. وقتی آن را می بینند می شناسند. انتشار ویروس ها و کرم های رایانه ای، انجام حملات الکترونیکی و به طور کلی هر گونه فعالیتی که سبب ایجاد اختلال در شبکه های رایانه ای و امور مبتنی بر آن شود، جرایم سایبری نامیده می شوند. جرایم سایبری را در معنی جامع می توان به هر گونه فعالیتی که به منظور انجام تبهکاری در شبکه های رایانه ای به خدمت می گیرد اطلاق نمود. بر اساس تعریف فوق اقداماتی چون حمله ی الکترونیکی به زیر ساخت های حیاتی و ملی کشور ها، کلاهبرداری، پولشویی الکترونیکی، استفاده ی جنایتکارانه از اینترنت، جعل ID و حتی استفاده از رایانه و مفاهیم فناوری اطلاعات در جریان جنایات غیر سایبری مصداق هایی از جرایم سایبری است. در کل می توان

گفت که جرم سایبری زیرمجموعه ی جرم رایانه ای است. (حسینی خواه، ۱۳۸۹، ص ۳۵-۳۳)

ویژگی های جرایم سایبری

آن چه باعث می شود قوانین موجود و مرسوم پاسخگوی مسائل مربوط به جرایم رایانه ای و سایبری نباشند ویژگی ها و مشخصات خاص این گونه جرایم است که آن ها را از دیگر جرایم متمایز ساخته و موجب دشواری عمل قانونگذار و سختی رسیدگی به آن ها می شود. این ویژگی ها عبارتند از:

-تنوع جرایم سایبری:

جرایم سایبری شامل انواع متعدد و متنوعی است بعضی از آن ها مانند جعل رایانه ای، تخریب رایانه ای و جاسوسی رایانه ای را می توان جزء جرایم علیه امنیت و آسایش عمومی دانست. جرایمی چون کلاهبرداری رایانه ای و سرقت رایانه ای و سرقت هویت را مربوط به جرایم علیه اموال و جرایمی مانند نفوذ کردن، پخش کد های مخرب و ... را ناشی از فناوری رایانه ای دانست. لذا برای این قبیل جرایم نمی توان یک قانون کلی در نظر گرفت زیرا در عمل با اشکالات زیادی مواجه خواهد شد.

جرایم فاقد محدودیت:

جرایم سایبری محدودیت های بسیار کمی از نظر زمانی و مکانی دارند.

عدم حضور فاعل در صحنه ی جرم:

در بیشتر جرایم حضور فاعل در صحنه ی جرم از ملزومات وقوع حادثه یا حداقل انتساب جرم به او است. ولی این امر در جرم سایبری هیچ الزامی ندارد بلکه معمولاً مرتکب جرم سایبری در زمان تحقق جرم اصلاً در محل وقوع جرم حاضر نیست. (میرفلاح لیالستانی، ۱۳۹۴، ص ۲۳)

-جرایم ناشی از فناوری مدرن:

برخی جرایم مانند جرایم علیه محیط زیست، جرایم هواپیمایی، جرایم رایانه ای و ... جزء جرایم ناشی از پیشرفت فناوری هستند یعنی جزء جرایم مصنوعی به شمار می آیند.

- پیچیدگی روز افزون فعالیت های مجرمانه در فضای سایبر

روزآمد شدن از ویژگی های ذاتی فضای سایبر است. این ویژگی در کلیه فعالیت های تخریبی و مجرمانه هم صدق می کند. فعالیت های مجرمان روی شبکه ها روز به روز پیچیده تر می شود. (حسینی خواه و ، ۱۳۸۹، ص ۵۰-۵۲)

علاوه بر موارد گفته شده دلایل ذیل نیز از جمله بقیه دلایل می باشد:

وجود مهارت خاص، نبود ادله ی اثبات، سرعت وقوع جرم، حجم صدمات و خسارات وارده، ارزش های مورد حمله.

پس از توضیح مختصر در رابطه با جرم سایبری به تطبیق جرایم علیه اشخاص با توصیف سایبری می پردازیم؛

۲- جرایم علیه اشخاص

جرایم علیه اشخاص را در دو دسته ی جرایم علیه تمامیت جسمانی و جرایم علیه شخصیت معنوی افراد تقسیم می کنیم در گروه اول جرایمی مانند قتل و جنایت کمتر از نفس قرار می گیرد و در دسته ی دوم جرایمی مانند قذف، افترا، توهین و نشر اکاذیب قرار می گیرد.

جرایم علیه تمامیت جسمانی

قتل

در فقه اسلامی اهمیت زیادی به قتل نفس داده شده است. به نظر قانون گذار اسلامی، مقام فرد در جامعه بسیار محترم و ارجمند است.

توضیح در مورد جرم قتل در این نوشتار جای ندارد اما آنچه از نظر مجازی بودن جرم قتل اهمیت پیدا می کند این است که ارتکاب قتل از طریق رایانه غیر قابل تصور است و امکان تحقق آن وجود ندارد، ولی مواردی را می توان فرض کرد که امکان ارتکاب قتل از طریق رایانه باشد (هر چند امروزه اتفاق نیفتاده و یا اگر هم تحقق یافته؛ اطلاعی در دست نیست).

فرض کنیم شخصی از طریق گفت و گوی اینترنتی (چت) که از وضعیت روحی و روانی طرف مقابل اطلاع دارد، عمداً و به قصد قتل، خبر ناگواری به دروغ به وی می دهد و شخص مذکور به محض شنیدن خبر، فوت می کند، یا این که این خبر ناگوار را از طریق ایمیل به صندوق الکترونیکی طرف مقابل می فرستد. آیا در چنین صورتی نمی توان شخصی را که فعلی را انجام داده (اطلاع دادن خبر دروغ ناگوار) آن هم به قصد قتل، قاتل دانست؟

در این موارد می توان امکان تحقق قتل از طریق رایانه را تصور کرد و با شرایطی که در فقه و قانون موضوعه برای قتل لازم شمرده است، انطباق دارد.

جنایت کمتر از نفس

از دیدگاه اسلام جنایت بر اعضا همانند جنایت بر نفس مذموم است و اگر شخص درباره دیگری مرتکب جنایتی گردد و آسیبی به او برساند ضامن است و فرقی نمی کند که آسیب و صدمه واقع شده با چه وسیله و ابزاری صورت گرفته باشد. جنایت بر اعضا مثل قتل نفس به سه نوع ارتکاب می یابد: عمدی، شبه عمد و خطای محض.

بدون این که در این جا به ذکر خصوصیات جنایت بر اعضا پرداخته شود، مهم بررسی این مسأله است که آیا جنایت بر اعضا از طریق رایانه قابل تحقق است یا خیر؟

چنان چه شخصی از طریق رایانه و در فضای مجازی، اشعه ای را که برای انسان مضر است به رایانه شخص دیگری ارسال کند و طرف مقابل در اثر برخورد با اشعه، بینایی خود را از دست بدهد، مسلماً در این صورت شخص فرستنده ضامن است. یا این که شخص با علم به وضعیت روحی و روانی طرف مقابل، تصویر وحشتناکی به او بفرستد و شخص با مشاهده آن تصویر، از ترس لال شود و دیگر نتواند صحبت کند.

یا زمانی که شخص از طریق رایانه (و از طریق گوشی) با دیگری صحبت می کند، صدای ناهنجاری پخش کند که سبب شود در اثر آن پرده گوش طرف مقابل از بین برود و یا شنوایی اش کم شود. (بداغی، ۱۳۹۱، ص ۷۳)

جرایم علیه شخصیت معنوی افراد

جرایم علیه حیثیت افراد جرایمی هستند که برخلاف جرایم دیگر، غالباً به وسیله گفتار و کتابت واقع می‌شوند. در این میان رایانه در تحقق این جرایم نقش به‌سزایی دارد.

قذف

در مکتب اسلام از تعرض به حیثیت افراد همانند تعرض به جان و مال او نهی شده است. از جمله تعرضات می‌گویند: « قذف » بر حیثیت، نسبت دادن زنا یا لواط به افراد پاک دامن و مؤمن است که در اصطلاح فقهی آن را قذف از گناهان کبیره ای است که وعده عذاب دنیوی و اخروی به مرتکب آن داده شده و روایات متعددی، (حرعاملی، ۱۴۱۴ق، ج ۲۸، ص ۱۷۵-۱۷۳) حرمت آن دلالت دارند؛ از این رو اختلافی نیز در آن نیست.

در قوانین خاص بین‌المللی مربوط به جرایم رایانه ای بحثی از قذف نشده است، ولی در حقوق داخلی ایران از ماده ۲۴۵ تا ۲۶۱ قانون مجازات اسلامی به قذف اختصاص دارد. حال با مد نظر قرار دادن مواد فوق در بحث عنصر مادی، تحقق یا عدم تحقق قذف رایانه ای مشخص می‌شود. گفتنی است که در قانون جرایم رایانه ای ذکری از قذف نشده است.

قذف عبارت است از نسبت دادن زنا یا لواط به دیگری؛ اما نسبت دادن سحر و بقیه فواحش موجب حد قذف نمی‌شود، هر چند امام حق تعزیر مرتکب آن‌ها را دارد.

در قذف لازم است که اتهام به لفظ صریح باشد، همچنین لازم است که قذف کننده معنای الفاظ را بداند؛ پس اگر یک نفر لفظی را بگوید در صورتی که معنای آن را نمی داند قاذف نیست، هر چند مخاطب معنای آن را بداند. (امام خمینی، ۱۳۹۰ق، ج ۲، ص ۴۲۵)

نکته ای که در این جا باید توجه داشت و می توان از آن امکان تحقق برخی صور قذف رایانه ای را استنباط کرد، کتبی یا شفاهی بودن قذف می باشد. به عبارت دیگر، آیا قذف به صورت کتبی تحقق می یابد یا خیر؟

با توجه به کتب فقهی و ماده ۱۴۱ قانون مجازات اسلامی سابق، شرط تحقق قذف لفظ بود و قذف به صورت کتبی تحقق پیدا نمی کرد؛ ولی این استنباط درست نیست، زیرا با توجه به تعریف قذف از نظر فقه و قانون، نسبت دادن زنا و لواط ملاک است و نوع وسیله در آن دخالتی ندارد. البته در قانون مجازات مصوب ۹۲ تبصره ماده ۲۴۶ این روند را تغییر داد این تبصره به طور صریح به وقوع قذف به صورت نوشته و الکترونیکی تصریح کرده است.

لذا در رابطه با وقوع قذف به صورت اینترنتی باید گفت که این امکان وجود دارد. مثل این که شخصی با دیگری در گفت و گوی اینترنتی (چت) به طرف مقابل نسبت زنا یا لواط دهد. یا با ارسال ایمیل، صاحب ایمیل یا دیگری را به زنا و لواط متهم کند. همچنین است پخش فیلم online در اینترنت و ارسال عکس یا کاریکاتور که به صراحت بر اتهام زنا یا لواط دلالت کند. در این مثال ها چنان چه شرایط تحقق قذف وجود داشته باشد، قذف موجب حد تحقق می یابد.

در جواب ممکن است گفته شود که این استدلال درست نیست، زیرا در قذف، لفظ مادی و واقعی شرط است نه لفظ مجازی؛ یعنی لفظی که با زدن یک دکمه می آید و با زدن دکمه ای از بین می رود و یا لفظی که از طریق امواج ظاهر می شود. در جواب باید گفت که این نظر مخدوش است؛ زیرا: اولاً، آن چه ملاک حرمت است، نسبت زنا یا لواط به دیگری با هر وسیله ای است و به عبارتی وسیله در تحقق این جرم دخالت ندارد، ثانیاً، وسیله (رایانه) مستقلاً از خود اراده ندارد، بلکه وجودش (کنترلش) بستگی به اراده انسان است و الفاظی هم که به صورت مجازی عرضه می شود از انسان صادر می شود نه از خود وسیله (رایانه).

از بعد عنصر روانی؛ قذف از جمله جرایم عمدی است و شرط تحقق آن، علم و آگاهی مرتکب به دروغ و برخلاف واقع بودن نسبت زنا و لواط به دیگری است. به علاوه احراز علم و اطلاع نسبت دهنده به معنا و مفهوم نسبت ناروایی که به دیگری می دهد برای اثبات عنصر روانی جرم ضروری است. (ولیدی، ۱۳۷۶، ص ۳۴۳)

اگر شخصی نسبت زنا و یا لواط را به قصد شوخی به ایمیل دیگری بفرستد، یا نابالغی هنگام گفت و گوی اینترنتی (چت) نسبت زنا یا لواط به طرف مقابل بدهد، قذف محقق نمی شود.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

حرمت افترا از امور مسلم فقهی است و روایات متعددی بر آن دلالت دارد. (حرعاملی، ۱۴۱۴ق، ج ۱۲، ص ۲۸۶) این واژه در لغت به معنای دروغ بستن، چیزی را به دروغ گفتن و بهتان زدن آمده است. در فرهنگ لغات قرآن نیز به همین معنا استعمال شده است:

* ام یقولون افتریه قل فأتوا بسوره مثله *؛ آیا می گوید که پیامبر (ص) در تبلیغ و بیان کلام الله مجید، چیزی را به دروغ بر بسته است، پس بگو: سوره ای مانند آن بیاورید.

افترا در اصطلاح حقوقی، عبارت است از نسبت دادن صریح مجرمانه برخلاف حقیقت و واقع به شخص یا اشخاص معین به یکی از طرق مذکور در قانون، مشروط به این که صحت عمل مجرمانه نسبت داده شده در نظر مراجع و مقامات قضایی ثابت نشود. (ولیدی، ۱۳۷۶، ج ۲، ص ۳۳۳) البته شایان ذکر است که این تعریف اطلاق دارد و افترای خاص (قذف) را نیز در بر می گیرد.

با توجه به این مقدمه، سؤال این است که آیا جرم افترا، از طریق کامپیوتر امکان تحقق دارد یا خیر؟

افترا به اشخاص حقیقی و حقوقی (گرچه از طریق انتشار عکس یا کاریکاتور باشد) در اجرای بند هشتم ماده ششم قانون مطبوعات (مصوب ۱۳۶۴/۱۲/۲۲ با اصلاحات ۱۳۷۹/۹/۲۲ به وسیله نشریات منع شده است. در همین خصوص ماده سی ام قانون مطبوعات می گوید:

انتشار هر نوع مطلب مشتمل بر تهمت یا افترا یا فحش و الفاظ رکیک یا نسبت های توهین آمیز و نظایر آن نسبت به اشخاص ممنوع است. مدیر

مسئول جهت مجازات به محاکم قضایی معرفی می گردد و تعقیب جرایم مزبور موکول به شکایت شاکی خصوصی است و در صورت استرداد شکایت، تعقیب در هر مرحله ای که باشد متوقف خواهد شد.

تبصره یک: در موارد فوق شاکی (اعم از حقیقی یا حقوقی) می تواند برای مطالبه خسارتی که از نشر مطالب مذکور بر او وارد آمده به دادگاه صالحه شکایت نموده و دادگاه نیز مکلف است نسبت به آن رسیدگی و حکم متناسب صادر نماید. تبصره سه ماده اول قانون مذکور در این راستا مقرر داشته است:

کلیه نشریات الکترونیکی مشمول مواد این قانون است.

بنابراین، می توان گفت که در مورد افترای کامپیوتری قانون گذار ایران، صریحاً واکنش نشان داده است، ولی این واکنش، مختص نشریات الکترونیکی است.

در مورد سایر افتراهای رایانه ای (غیر از نشریات رایانه ای) قانون گذار ایران به صراحت تعیین تکلیف نکرده است و حتی در پیش نویس لایحه قانون مجازات جرایم رایانه ای نیز چنین جرمی پیش بینی نشده است.

ولی این که آیا ماده ۶۹۷ قانون مجازات اسلامی (بخش تعزیرات) می تواند عنصر قانونی جرم افترای رایانه ای قرار گیرد، در بحث عنصر مادی مشخص می شود.

مجازات اسلامی اصولاً به صورت نوشته یا گفتار است و لذا در تسری طرق ارتکاب جرم افترا به موارد دیگر مماثلت و مشابهت باید رعایت گردد.

(گلدوزیان، ص ۲۶۷ و زراعت، ج ۲، ص ۴۸۱) با این تفسیر رایانه و اینترنت شامل ماده ۶۹۷ نمی باشد و تفسیر مضیق قوانین کیفری نیز چنین اقتضای می کند.

توهین

توهین که بر اساس روایات، (حرعاملی، ۱۴۱۴ق، ج ۲۸، ص ۲۰۳) عملی حرام و مرتکب آن مستحق تعزیر شناخته شده است، از ریشه «وهن» وبه معنای سست گردانیدن است و در اصطلاح عبارت است از هر رفتاری که بتواند به نحوی از انحا موجب وهن حیثیت طرف مقابل در نظر افراد متعارف و معمولی جامعه گردد. (میرمحمدصادقی، ۱۳۸۴، ص ۱۵۳)

در قانون جرایم رایانه ای، به جرم توهین اشاره نشده است و این که شاید منظور تدوین کنندگان عدم تحقق چنین جرمی در فضای مجازی بوده یا خیر، با بررسی عنصر مادی مشخص می شود. شایان ذکر است آن چه در این جا مد نظر است نحوه تحقق اصل جرم توهین می باشد؛ یعنی امکان تحقق توهین ساده، با توجه به شرایط آن در اینترنت یا رایانه وجود دارد یا خیر؟ ولی به نظر می رسد که ماده ۶۹۷ قانون مجازات اسلامی (تعزیرات) اطلاق دارد. ضمناً هدف قانون گذار از به کار بردن عمدی بوده تا راه های اسناد افترا را محدود نکند. به عبارت دیگر، هدف مقنن حمایت از « به هر وسیله دیگر » اشخاص بزه دیده از این جرم به هر طریق می باشد، نه اینکه نوع وسیله را بیان کند. چه تفاوتی می کند شخص از طریق رایانه و انتشار در اینترنت عمل مجرمانه را به دیگری نسبت دهد و یا از طریق یک نوشته که در اولی حتی آثارش مخرب تر از دومی است.

بنابراین، هر چند جهت رفع ابهامات، نص قانونی خاصی را در این مورد می‌طلبد، ولی در حال حاضر، به نظر می‌رسد طبق ماده ۶۹۷ قانون مجازات اسلامی (تعزیرات) چنین افتراهایی جرم و قابل مجازات اند.

شرط خاصی از جمله راست یا دروغ بودن نسبت‌ها، علنی بودن و حتا نوع وسیله در تحقق جرم توهین مؤثر نیست، فقط در مورد توهین علنی، تحت شرایط خاص می‌تواند از مصادیق توهین مقید باشد (پاد، ج ۱، ص ۳۴۲ و ۳۴۳) و آن چه در تحقق توهین مهم است انجام دادن عمل وهن آور است که ممکن است به صورت رو در رو واقع شود، یا از طریق رایانه و یا به طرق دیگر.

بنابراین می‌توان مصادیق زیر را جزو توهین رایانه ای دانست: شخص با فرستادن ایمیل به دیگری به صاحب ایمیل و یا شخص ثالثی با استفاده از الفاظ رکیک و فحش و ناسزا اهانت نماید، یا شخصی که در اتاق گفت و گوی رایانه ای (چت) با استفاده از الفاظ رکیک به طرف مقابل توهین نماید و یا شخص با طراحی یک کاریکاتور (مثلاً با دست به سر شخص محترمی زدن و بعد اشاره به پوک و خالی بودن آن کردن) آن را در اینترنت انتشار دهد.

نشر اکاذیب

در ماده ۱۶ قانون جرایم رایانه ای این جرم (فصل پنجم جرایم رایانه ای از ماده ۷۴۴ تا ۷۴۷) جرم انگاری شده است به موجب این ماده: هرکس به وسیله سامانه های رایانه ای یا مخابراتی، فیلم یا صوت یا تصویر دیگری را تغییر دهد یا تحریف کند و آن را منتشر یا با علم به تغییر یا تحریف منتشر

کند، به نحوی که عرفاً موجب هتک حیثیت او شود، به حبس از نود و یک روز تا دو سال یا جزای نقدی از پنج میلیون ریال تا چهل میلیون ریال یا هر دو مجازات مجکوم خواهد شد.

اشاعه اکاذیب باید به وسیله نامه، شکوائیه، مراسله، عریضه، گزارش یا توزیع هر گونه اوراق چاپی یا خطی با امضا یا بدون امضا یا به عنوان نقل و قول صریح یا ضمنی از شخص حقیقی یا حقوقی یا مقامات رسمی صورت گیرد. (میرمحمدصادقی، ۱۳۸۴، ص ۲۳۴) از مصادیق مذکور در این ماده می توان استنباط کرد که اظهارات شفاهی از شمول ماده خارج است و ظاهراً رویه قضایی نیز همین را تأیید می کند. (پاد، ۱۳۴۷، ص ۳۲۰)

با توجه به توضیح مختصر در مورد رکن مادی جرم نشر اکاذیب، آیا امکان تحقق چنین جرمی در فضای مجازی وجود دارد؟

در جواب باید گفت که هر چند قانون گذار وسایل ارتکاب جرم را برشمرده، اما احصای طرق ارتکاب جرم به معنای حصری بودن آن ها نیست، بلکه با توجه به فلسفه تشریح مواد مذکور که حفظ حیثیت و شئون افراد است، به نظر می رسد این جرم با هر وسیله ای که بتوان اکاذیبی را اظهار و حیثیت افراد را جریحه دار ساخت از قبیل اینترنت و... قابل تحقق است. (آقایی نیا، ۱۳۸۵، ص ۱۰۸)

نتیجه گیری

جرم در فضای مجازی و سایبری قابل تحقق است و ما جرم سایبری داریم. با غلبه اینترنت بر زندگی روزانه ی انسان ها طبیعی به نظر میرسد که بسیاری از مشخصه های جامعه سنتی به درون اینترنت کشیده شوند و در

آنجا شکل گیرند. امروزه، امور زیادی از قبیل خرید و فروش، تحصیل، مشاوره خانوادگی، ازدواج و حتی مشاوره های پزشکی میان پزشکان و بیماران در اینترنت انجام می گیرد. از این رو هیچ جای تعجبی نیست که مجرمان اینترنتی در فضای مجازی مرتکب جرم شوند. به خصوص گمنامی این فضا بر گسترش این نوع جرایم دامن می زند، در این فضا کمتر هویت واقعی مشخص میشود و افراد با کتمان هویت خویش به راحتی مرتکب انواع جرایم می شوند.

در نتیجه این فضا با امکاناتی که در اختیار مجرمان قرار می دهد از یک سو ارتکاب جرایم را سهل تر می سازد و نسبت به دنیای فیزیکی خسارت بیشتری را وارد می کند و از سوی دیگر به لحاظ فراملی بودن آن و امکان ارتکاب جرم بدون نیاز به حضور فیزیکی مجرمان، تعقیب و پیگیری و در نهایت دستگیری آن ها با مشکلات زیادی همراه خواهد شد.

در این موارد می توان امکان تحقق قتل از طریق رایانه را تصور کرد و با شرایطی که در فقه و قانون موضوعه برای قتل لازم شمرده است، انطباق دارد.

با توجه به تعریف قذف از نظر فقه و قانون، نسبت دادن زنا و لواط ملاک است و نوع وسیله در آن دخالتی ندارد. البته در قانون مجازات مصوب ۹۲ تبصره ماده ۲۴۶ این روند را تغییر داد این تبصره به طور صریح به وقوع قذف به صورت نوشته و الکترونیکی تصریح کرده است.

ماده ۶۹۷ قانون مجازات اسلامی (بخش تعزیرات) می تواند عنصر قانونی جرم افترای رایانه ای قرار گیرد، بنابراین، هر چند جهت رفع ابهامات، نص

قانونی خاصی را در این مورد می‌طلبد، ولی در حال حاضر، به نظر می‌رسد طبق ماده ۶۹۷ قانون مجازات اسلامی (تعزیرات) افتراهای اینترنتی جرم و قابل مجازات‌اند.

در جمع مطالب بالا، می‌توان گفت؛ جرایم رایانه‌ای و سایبری ماهیتاً جرایم کلاسیک را با تحول رو به رو کرده‌اند. این جرایم دارای ماهیت تکنیکی یا به عبارت دیگر دارای ماهیتی ناشی از پیشرفت تکنولوژی مدرن هستند. همین ماهیت تکنیکی بر تفسیر برخورد با جرم و کشف جرایم سایبری تأثیر می‌گذارد. جرایم کلاسیک در حالت رایانه‌ای از سویی به واسطه‌ی تغییر در توصیف حالت کلاسیک دچار تحول شده‌اند و از سویی دیگر برخی اشکال ارتكابی به دلیل عدم انطباق با توصیف‌های کلاسیک مجرمانه، توصیف‌های مجرمانه جدیدی را ایجاد کرده‌اند.

منابع

۱. آقای نیا، حسین، جرایم علیه اشخاص (شخصیت معنوی)، چاپ اول، نشر میزان، تهران، ۱۳۸۵.
۲. بداعی، سعید، بررسی فقهی و حقوقی جرایم در عالم مجازی (سایبری)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه مازندران، ۱۳۹۱.
۳. پاد، ابراهیم، حقوق کیفری اختصاصی (صدمات بدنی و صدمات معنوی)، دانشگاه تهران، ۱۳۴۷.
۴. حر عاملی، محمد حسن، وسائل الشیعه، چاپ دوم، نشر مؤسسه آل بیت، قم، ۱۴۱۴ ق.

۵. حسینی خواه و رحمتی، نورالله و داریوش، پلیس و جرایم رایانه ای، انتشارات معاونت تربیت و آموزش ناجا، ۱۳۸۹.
۶. خمینی، سید روح الله، تحریر الوسيله، چاپ دوم، دارالکتب العلمیه، اسماعیلیان، نجف اشرف و قم، ۱۳۹۰ ق.
۷. راجی، سید محمد هادی؛ نگاهی به قانون تجارت الکترونیک، فصلنامه نشریه حقوقی گواه، بهار و، تابستان ۱۳۸۵، شماره ۶ و ۷.
۸. رضوی، محمد؛ جرایم سایبری و نقش پلیس در پیشگیری از این جرایم و کشف آن ها، فصلنامه، دانش انتظامی بهار ۱۳۸۶، شماره ۳.
۹. زراعت، عباس، شرح قانون مجازات اسلامی (حقوق جزای عمومی)، چاپ اول، نشر ققنوس، تهران، ۱۳۷۹.
۱۰. زندی، محمدرضا، تحقیقات مقدماتی در جرایم سایبری، تهران، چاپ اول، انتشارات جنگل، ۱۳۸۹، شماره ۳۸ و ۴۰.
۱۱. شریفی قالیباف، مرتضی، ابعاد مختلف مسئولیت کیفری در فضای سایبری، دانشگاه ساری، پایان نامه کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم شناسی، ۱۳۹۲.
۱۲. شیرزاد، کامران؛ جرایم رایانه ای، تهران، چاپ اول، نشر بهینه فراگیر، ۱۳۸۸.
۱۳. گلدوزیان، ایرج، حقوق جزای خصوصی، چاپ یازدهم، دانشگاه تهران، ۱۳۸۴.

۱۴. میرفلاح لیالستانی، سیدمیثم، شگردهای پلیس فتا در کشف جرایم سایبری، پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه پیام نور کرج، ۱۳۹۴.
۱۵. میرمحمدصادقی، حسین، جرایم علیه اموال و مالکیت، چاپ دوازدهم، نشر میزان، تهران، ۱۳۸۴.
۱۶. ولیدی، محمد صالح، حقوق جزای اختصاصی (جرایم علیه اموال و مالکیت)، چاپ پنجم، انتشارات امیرکبیر، نشر داد، ۱۳۷۶.

